

Els objectors de consciència a Can Serra. La lluita antimilitarista i no violenta durant la transició democràtica a l'Hospitalet

Agustín Castellano Bueno

Tècnic de l'àrea de Cultura de l'Ajuntament

L'objecció de consciència (OC) al servei militar obligatori (SMO) per motius polítics i ètics l'iniciaren un grup de joves que pagaren un preu molt elevat i foren empresonats. El final de la dictadura franquista (1970-75) i la progressiva acceptació social afavoriren la confluència d'organitzacions d'opositors al règim amb continuïtat de l'OC més enllà de la transició democràtica.

A l'Hospitalet, Can Serra (1975), es va dur una experiència de prestació social autogestionada, com a alternativa al SMO, que adquirí una certa repercussió política i social, recollida com una fita en la història del moviment d'objecció de consciència a Espanya.

La història de l'OC, la insubmissió, l'antimilitarisme i la cultura de la pau està a bastament recollida en la historiografia i bibliografia especialitzada.

Es vol donar significació històrica a un fet puntual, en el marc d'un procés més ampli, que no va sorgir de la societat hospitalenca pròpiament, però el va acollir.

Can Serra, un barri de nova creació (1966), evidenciava la confluència dels dèficits estructurals ocasionats per l'urbanisme especulatiu i pel ràpid creixement de població. Els veïns i veïnes havien aconseguit, gràcies a les mobilitzacions, algunes fites importants.

La tria de Can Serra com a escenari per dur a terme el projecte no va ser un fet casual. L'experiència va durar el temps previst i assolí l'objectiu que s'havia proposat. El barri va ser l'escenari i l'OC va tenir, en termes generals, la complicitat del veïnat.

Entre l'agost de 1975 i el febrer de 1976 un grup de joves, objectors de consciència (OC), pròfugs davant les autoritats militars, van realitzar al barri de Can Serra de l'Hospitalet el primer servei civil autogestionat de l'Estat com a alternativa al servei militar obligatori (SMO).

La historiografia sobre l'OC a Espanya recull més o menys detalladament aquest episodi. Atès l'interès local, aquesta comunicació es fonamenta en dos documents, sin-

crònics i alhora complementaris: *Los objetores: historia de una acción* (1977) i *Can Serra: la objeción de conciencia en España* (1976).

BREU CONTEXT

Tots els homes de 19 anys, des del segle XIX, a tot l'Estat a excepció dels exempts i excedents, havien de complir el SMO a l'exèrcit espanyol. Fins ben entrat el segle XX el SMO no es va qüestionar, tret d'alguns episodis puntuals relacionats amb les desigualtats i les injustícies vers els seu compliment que afectaven les classes socials més desfavorides. Les revolucions i els canvis socials s'acabaven imposant després d'un enfrontament armat. El recurs a la violència era habitual i sovint estructural en els discursos ideològics.

A la fi de la guerra civil (1939) els pilars del règim franquista s'assentaren sobre els estaments de l'església, el nacionalcatolicisme, el sindicat vertical, el partit únic i les forces i cossos de seguretat de l'Estat encapçalades per l'exèrcit. La propaganda oficial enaltia el militarisme i l'exèrcit com a dipositari de les essències pàtries i superior al poder civil (MOLINA,1996:39) menyspreava postulats pacifistes, associant-los a la feblesa de les democràcies occidentals.

El SMO estava culturalment molt arrelat. Algunes famílies s'avergonyien si els fills eren declarats no aptes i consideraven un deshonor familiar el rebuig al SMO. Existia una "cultura de la mili", a la pràctica, un procés de socialització i d'integració en la comunitat, quasi un ritual de pas per "ser home".

El 1959 dos testimonis de Jehovà van declarar-se OC per raons confessionals. El règim els presentà com un fet estrambòtic. Eren condemnats per desobediència a presó, de 6 mesos a 6 anys, després requerits novament a fer el SMO al qual es tornaven a negar (fins arribar a l'edat de 33 anys).

En aquest context polític i social l'OC al SMO per raons ètiques o polítiques no es contemplava com una opció. O potser sí?

El pacifisme al segle XX s'impulsà amb Ghandi, Luter King i Lanza del Vasto. També influí el desenllaç de la 2a Guerra Mundial i la divulgació als mitjans de comunicació dels genocidis i atrocitats que van tenir lloc als països satèl·lits dels blocs contendents a la guerra freda.

L'OC es plantejava com una eina instrumental per assolir una societat més justa i un món millor xocant frontalment amb el règim franquista i, paradoxalment, amb una part important dels seus opositors.

L'oposició antifranquista del nostre entorn estava formada per un conjunt d'organitzacions veïnals, culturals, religioses, sindicals i polítiques amb una destacada implan-

tació del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). La idealització de la lluita armada com a eina d'alliberament dels pobles formava part del discurs d'alguns sectors. En termes generals, coincidien en l'anàlisi i els objectius, però no compartien o no entenien la "metodologia". Els OC van ser criticats també per aquesta banda. L'oposició frontal arribava, principalment, d'alguns simpatitzants i militants del PSUC, els criticaven fortament i els titllaven de covards (BOTEY, 2009).

MOTIVACIONS DE L'OC

Els arguments dels cristians es fonamenten en el compliment del 5è manament: "no mataràs". Els arguments filosòfics, ètics i morals consideren la guerra com un crim i es neguen a la participació o preparació de conflictes armats. Els no violents analitzen la societat i evidencien les seves contradiccions (fam i subdesenvolupament en front de despesa militar i carrera armamentista; llibertats enfront d'exèrcit repressiu). Els arguments polítics consideren les guerres injustes, conseqüència de les polítiques expansionistes i imperialistes. Des de posicionaments anarquistes i llibertaris es considera l'ésser humà lliure i no s'ha de sotmetre a un altre. En la majoria dels OC, es barrejaven tots aquests arguments:

"Porque soy no-violento y estoy conforme del todo con la lucha por medios pacíficos, por la liberación de los oprimidos, la justicia y la libertad" (LAFUENTE, VIÑAS,1977:10)

R. Panyella, president de Moviment per la Pau: "Per tant, des del pacifisme i la no violència, l'objecció es converteix en un discurs polític amb vocació transformadora d'una realitat que es considera imperfecta" (PANYELLA,1998:105).

QUI EREN I PER QUÈ A CAN SERRA?

La Setmana Santa de 1975 es decidí fer un servei civil autogestionat a Can Serra. Al juliol al santuari de Montserrat es constituí el grup d'acció Grupo de Objetores de Conciencia (GOCE), decidit a fer-ho públicament, amb l'objectiu de ser empresonats, incurrir en el delictes de pròfug i de convertir la seva reivindicació en una qüestió política. Estaven encapçalats per Pepe Beúnza,¹ Guillermo Luis Cereceda, José Luis Lafuente, Ovidio Bustillo García, Jesús Viñas i Cirera. Tots ells venien d'arreu d'Espanya. Allà s'afegí Martí Olivella, hospitalenc i veí de Can Serra des de feia 2 anys:

"Al ser una comunidad de objectores todos van a tiempo y a fondo perdido, puesto que al final espera la cárcel [...] Sería una comunidad de acción con 24 horas dedicadas a la objeción [...] Así es como va surgiendo la idea de la comunidad de objectores para hacer un servicio civil, y de la objeción colectiva" (LAFUENTE, VIÑAS,1977:19-20)

¹ Primer OC polític al SMO d'Espanya. Vegeu: "Pepe Beúnza" [en línia], a: *Viquipèdia l'enciclopèdia lliure*. Disponible a: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Pepe_Be%C3%BAanza>. [Consulta: 16 juny 2016].

Es produïren altes i baixes.² Observem una continuïtat del nucli principal. S'afegiran Vicente Amurgos Galán, José Díez Feuxat, José Antonio Monteserín i Esteban Zabaleta Cestau.

El grup d'OC, "[...] utilizados repetidamente, y vista la lentitud de las medidas legales, pasamos de forma autogestionada a realizar el servicio civil [...] Creemos que para esta lucha, la eficacia de la desobediencia civil (negativa a ir a la mili) consiste en que se haga públicamente asumiendo los riesgos que esto lleva consigo [...]. La acción está abierta a todos aquellos, de cualquier ideología o religión, que estén dispuestos a aceptar estas normas generales" (LAFUENTE, VIÑAS, 1977:27).

L'emplaçament requeria visibilitat pública i accés als mitjans de comunicació. Establiren tres condicions: barri amb necessitats; no de marginats socials i no dominat per cap grup o partit polític. Es decantaren per Barcelona, atès el seu cosmopolitisme, l'esperit de lluita als barris, el teixit associatiu i la proximitat amb la frontera. A l'àrea de Barcelona es podien trobar conjuntures semblants. Martí Olivella proposà el barri de Can Serra (LH). Trobaren una ciutat amb quasi 300.000 habitants i un barri de nova creació (1966) que evidenciava la confluència dels dèficits estructurals ocasionats per l'urbanisme especulatiu i el ràpid creixement de població. El dèficit d'escolarització era un dels problemes més greus. Els veïns havien aconseguit, gràcies a les mobilitzacions, algunes fites importants com la Casa de la Reconciliació (1974) i el solar de la Carpa (1975).

A *Historia de una acción* argumenten la tria de Can Serra, però la presenten com una trobada "providencial", sense esmentar emplaçaments alternatius. Cautelament sondejaren la predisposició del barri en reunions amb en Jaume Botey (2009) rector de la parròquia, i membres de l'AV.

QUINS SERVEIS CIVILS VAN PRESTAR?

La planificació del servei civil facilità la ràpida implementació en un curt termini de temps amb els seus èxits i les seves mancances.

Els primers dies d'agost funcionava un Casal d'Estiu, hi assistiren un centenar de nens. Això facilità positivament la integració al barri i tingué ressò a la premsa.

En acabar-se les tres setmanes del Casal d'Estiu promogueren la creació d'un "Hogar de ancianos" i servei d'assistència a domicili.

Una mare del Grup de Dones de Can Serra va suggerir un servei de guarderia. Amb les noves incorporacions d'OC i voluntaris crearen la Mafalderia, en marxa el 20 d'octubre amb 25/30 nens i nenes.

² Jordi Agulló (OC el 1971) va estar a la presó més de dos anys. Vivia a Can Serra i donà suport al GOCE, sense formar-ne part. Entrevista 22/7/2014.

Altres OC també col·laboraven com a mestres a l'escola d'adults.

DIFICULTATS I RESISTÈNCIES

El context polític i social era intens: conflictes laborals, reivindicacions veïnals, lluites pels drets i llibertats polítiques. L'Estat responia amb la repressió. L'acció dels OC corria el risc de passar desapercebuda. Calia la complicitat d'organitzacions de cristians de base, d'associacions veïnals, d'organitzacions polítiques (aleshores clandestines), professionals i també foranes (Internacional Resistentes a la Guerra-IRG).

Els OC formaven un grup homogeni de joves forasters i "barbuts". Martí Olivella, l'únic veí, facilità la superació de les primeres dificultats.

Activistes per la pau com Xirinacs i nous OC s'interessaren per l'experiència. El grup s'amplià amb més joves aliens al barri.

Simultanejaven el servei civil amb la campanya de divulgació de l'OC (xerrades, conferències, relacions internacionals, etc.), sempre pendents d'una imminent detenció, objectiu que presideix tota l'acció dels OC. Aquests elements i els possibles problemes de convivència interns i externs condicionaven el funcionament dels serveis.

Els veïns i veïnes beneficiaris del servei civil assenyalaven, ocasionalment, les deficiències, errors, manca de rigor o responsabilitat.

"Se nos comenzó a decir que se nos veía muy poco y por la Casa de Reconciliación y que el ir allí era importante. [...] Nos decían que la campaña exterior la tenían que hacer otros, que nosotros nos teníamos que dedicar al barrio" (LAFUENTE, VIÑAS, 1977:72-73).

La detenció no es produïa³ i l'acció es dilatava en el temps, generant tensió i angoixa que alimentava les desavinences amb els veïns. Els OC van preparar un manifest llegit la nit de Nadal de 1975 per cridar l'atenció i provocar l'aplicació del Codi Militar.

RESULTATS DE L'EXPERIÈNCIA

La detenció del GOCE (8 febrer 1976) i l'empresonament no va significar la fi de l'experiència de Can Serra. Arreu van entendre que era positiva i calia mantenir-la i replicar-la. Els serveis civils es perllongaren durant dos anys més. La lluita i campanyes de suports a l'OC continuava arreu de l'Estat, especialment a Catalunya, amb marxes i visites als empresonats. L'agost de 1976 van sortir de la presó en aplicació de la Llei d'Amnistia.

³ J. Botey alertà dues vegades Martín Villa, governador civil de Barcelona.

La prioritat dels OC era estendre l'OC arreu d'Espanya, reclutar-ne de nous i obtenir la notorietat suficient per fer arribar el seu missatge. El compromís amb el projecte social al barri quedava en un segon terme.

Aquest episodi no va transcendir profundament en la societat hospitalenca ocupada en altres qüestions més peremptòries (sanitat, educació, habitatge...), però en canvi quedà la llavor dels valors antimilitaristes i de la cultura de la pau.

"És evident que el moviment d'OC de Can Serra [...] va contribuir al costat de la resta de moviments socials d'aquells anys, a la transició espanyola a la democràcia [...] va estar present a la Marxa per la Llibertat i tenia representació a l'Assemblea de Catalunya (Arcadi Oliveres i Lluís Fenollosa hi assistien i estaven vinculats al moviment d'OC de Can Serra, i van fer que l'OC s'incorporés com a reivindicació de l'Assemblea [...]) Va ser precisament a partir de Can Serra que l'OC va agafar una gran força i es va difondre per tot l'Estat. Van sortir serveis civils en molts llocs d'Espanya, va aparèixer gent molt combativa que va donar ales al moviment i va fer possible que l'objecció no s'aturés i es convertís en un fort moviment social" (ORTEGA,2012:119-120).

ALGUNES VALORACIONS

Els arguments dels OC anaven més enllà de la consecució d'un servei civil alternatiu al SMO. Plantejaven una visió política que qüestionava els fonaments del sistema capitalista basats en les relacions de domini dels pobles, l'opressió social i, lògicament, tots els governs alineats en aquest sistema.

L'acció dels OC es desenvolupà en una conjuntura favorable a nivell internacional, nacional, regional i local, especialment a la fi sociològica i política del règim franquista. També els va afavorir la dinàmica reivindicativa del barri d'acollida i el suport social del teixit associatiu. Per contra es van enfrontar a la tradició d'una construcció cultural del SMO, les mentalitats, la inèrcia repressora i les demostracions de força d'un règim agonitzant.

Observem contradiccions entre l'objectiu polític dels OC i un cert utilitarisme de les necessitats del barri per assolir-lo. La tria de Can Serra va ser un xic arbitrària però encertada.

L'acció impulsà fortament el moviment d'OC i marcà un punt d'inflexió estenent-se a d'altres ciutats. El curtmetratge va ser un element clau en la divulgació: "potser aquesta és la pel·lícula marginal de la qual es va realitzar un nombre més elevat de còpies, i la que va tenir més difusió per canals molt diversos" (MARTÍ ROM,1976).

El curt i la publicació de J.L. Lafuente i J. Viñas foren altaveus de l'acció de Can Serra (LH) en particular, i de l'OC, en general. L'ampliació del moviment d'objecció de consciència cristal·litzà en una organització d'àmbit estatal, el MOC. El moviment

s'amplià social i políticament, evolucionà en d'altres organitzacions i plantejaments com la insubmissió. L'any 2001 va ser derogat el SMO pel govern conservador del Partit Popular.

BIBLIOGRAFIA

BEÚNZA, Pepe (intr.). *En legítima desobediencia: Tres décadas de objeción, insumisión y antimilitarismo*. Madrid, Movimiento de Objeción de Conciencia, Traficantes de Sueños, 2002.

EL PONT DE LA LLIBERTAT-L'HOSPITALET ANTIFRANQUISTA. *Jaume Botey: L'Hospitalet de Llobregat 03/06/2009 [en línia]*. L'Hospitalet de Llobregat, Museu d'Història de l'Hospitalet, 2014. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=GTJSFsm_1oQ&list=PLoXyh_QNFFkiLkuBbr-CatGDn_z1aRpodq&index=17>. [Consulta 16 juny 2016].

LAFUENTE DEL CAMPO, José Luis; VIÑAS I CIRERA, Jesús. *Los objetores: historia de una acción*. Madrid, Cares, 1977.

MARTÍ ROM, J.M. (dir.). *Can Serra: la objeción de conciencia en España*. Barcelona, Cooperativa de Cine Alternativo, 1976.

MOLINA LUQUE, J. Fidel. *Quintas y servicio militar: Aspectos sociológicos y antropológicos de la conscripción (Lleida, 1878-1960)*. Lleida, 1996 [en línia], a: Tesis doctorales en red, Barcelona, Consorci de Serveis Universitaris de Catalunya. Disponible a: <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/8197/jfmolina_pt1.pdf;jsessionid=829F5C1FC98C0BC2610852065FB7F239.tdx1?sequence=39>. [Consulta 16 juny 2015].

MUSEU D'HISTÒRIA DE L'HOSPITALET. *Jordi Frederic Agulló i Guerra (Alcoi, 1949)*. [en línia]. L'Hospitalet de Llobregat, Museu d'Història de l'Hospitalet, 2014. Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=PdLOctE6IPs>>. [Consulta 16 juny 2016].

ORTEGA, Pere. *La societat no violenta. Converses amb Pepe Beúnza*. Barcelona, Icaria, 2012.

PANYELLA, Ramón. *Objecció, la revolta pacifista*. Barcelona, Columna, 1998.